

ПОДОЛАННЯ ЦЕНЗУРИ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЦЕНзуРА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	5
1.1. Адекватність перекладу і цензура.....	5
1.2. Мета цензури та її роль у формуванні канону світової літератури в СРСР.....	7
1.3. Підвиди цензури в перекладі та самоцензура перекладача	9
1.4. Цензура після розпаду СРСР.....	13
РОЗДІЛ 2. ПОДОЛАННЯ ВПЛИВУ РАДЯНСЬКОЇ ЦЕНзуРИ НА ПРИКЛАДІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНІВ М. П'ЮЗО, Е. ГЕМІНГВЕЯ ТА ДЖ. Д. СЕЛІНДЖЕРА	14
2.1. Порівняльний аналіз видань роману «The Godfather» М. П'юзо в перекладі В. Батюка та О. Овсяка.....	14
2.2. Порівняльний аналіз роману «The Sun Also Rises» Е. Гемінгвея в перекладах М. Пінчевського та В. Морозова.....	22
2.3. Порівняльний аналіз видань роману «The Catcher in the Rye» Дж. Д. Селінджера в перекладі О. Логвиненка.....	26
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Роботу присвячено аналізу стратегій подолання впливу радянської цензури на український художній переклад на прикладі романів «The Godfather» М. П'юзо, «The Sun Also Rises» Е. Гемінгвея та «The Catcher in the Rye» Дж. Д. Селінджера.

Із переосмисленням українським суспільством радянської спадщини, яке спостерігаємо впродовж останніх років, на часі також постає питання наслідків радянської цензури, зокрема й у художньому перекладі. Ідеологічному аспекту перекладу та зокрема цензури в перекладі приділяло увагу багато українських (Р. Зорівчак [3], І. Коханська [5], Н. Рудницька [8], М. Стріха [14], О. Федотова [16], О. Чередниченко [17]) та зарубіжних (С. Шеррі [22], Г. Єрмолаєв [19], Ф. Гессабі [20], І. Серіз [21], Л. Ульвідене [24]) дослідників та дослідниць. Утім, якщо вплив цензури на переклад загалом та український переклад вивчався широко, то подолання цього впливу в контексті сучасного українського художнього перекладу не отримує достатньої уваги науковців.

Актуальність роботи зумовлюється дедалі більшим відходом українського суспільства від радянського минулого та потребою в переосмисленні багатьох культурних надбань радянської доби, зокрема й цензурованих радянських українськомовних перекладів художньої літератури.

Наукова новизна дослідження зумовлюється тим, що вперше в українському перекладознавстві здійснюється порівняльний аналіз різних видань/перекладів романів М. П'юзо, Е. Гемінгвея та Дж. Д. Селінджера з метою дослідження подолання впливу на них радянської цензури.

Мета роботи полягає у проведенні порівняльного перекладознавчого аналізу радянських та сучасних українських видань романів «The Godfather», «The Catcher in the Rye» та «The Sun Also Rises» для визначення стратегій подолання впливу радянської цензури на переклад романів та оцінки

ефективності їх застосування. Задля досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання**:

- визначити поняття адекватності перекладу та цензури;
- окреслити прояви впливу цензури в СРСР на український художній переклад;
- з'ясувати, яких змін зазнала цензура в перекладі на законодавчому та культурному рівнях у незалежній Україні після розпаду СРСР;
- здійснити порівняльний аналіз українських перекладів романів «The Godfather», «The Catcher in the Rye» та «The Sun Also Rises», опублікованих в СРСР, та сучасних українських видань/перекладів цих творів з метою виявлення цензорських втручань та визначення стратегій їх подолання;
- оцінити ефективність застосування стратегій подолання наслідків радянської цензури в перекладах романів.

Об'єктом дослідження є лексико-стилістичні характеристики перекладів романів «The Godfather» М. П'юзо, «The Catcher in the Rye» Дж. Д. Селінджера та «The Sun Also Rises» Е. Гемінгвея, виданих в СРСР та після проголошення незалежності України, які потенційно могли зазнати впливу радянської цензури.

Предметом аналізу є основні стратегії подолання впливу радянської цензури в сучасних українських перекладах/виданнях романів.

Матеріалом дослідження слугували оригінальні тексти романів «The Godfather» М. П'юзо, «The Catcher in the Rye» Дж. Д. Селінджера та «The Sun Also Rises» Е. Гемінгвея, а також їх переклади українською.

Основними **методами дослідження**, які ми застосовували у роботі, були такі загальнонаукові методи спостереження, як порівняння, аналіз, синтез та узагальнення, а також зіставний перекладознавчий аналіз та компонентний аналіз.

РОЗДІЛ 1. ЦЕНзуРА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У цьому розділі окреслено основні теоретичні положення щодо поняття цензури в перекладі, описано основні підходи до поняття адекватності перекладу, надано визначення поняттю цензури, окреслено її мету і прояви. Окрема увага приділяється цензурі в СРСР та українському художньому перекладі радянської доби. Виокремлено окремі підвиди цензури, розглянуто поняття самоцензури перекладача. Розглянуто статус цензури в сучасному українському суспільстві та відповідні зміни, що відбулися після розпаду СРСР.

1.1. Адекватність перекладу і цензура

Чимало вітчизняних та зарубіжних перекладознавців [1; 13; 25] сходяться на думці, що головне завдання, яке стоїть перед перекладачем, полягає в забезпеченні адекватності перекладу, яку В. Балахтар та К. Балахтар визначають як «вичерпну передачу смислового змісту оригіналу і повну функціонально-стилістичну відповідність йому» [1]. Як зазначає О. Чередниченко, саме завдяки адекватності перекладу досвід його читачів може наблизитися до досвіду читачів оригіналу [17, с. 153]. Підтвердження цієї думки знаходимо й у В. Беньяміна, який стверджує: «Завдання перекладача — віднайти ту інтенцію щодо мови перекладу, яка пробудить у ній відлуння оригіналу» [2, с. 30].

Н. Рябокінь та В. Стукаленко визначають чотири параметри адекватності перекладу, а саме параметр адекватності передачі 1) семантичної інформації; 2) емоційно-оціночної інформації; 3) експресивної інформації; 4) естетичної інформації [13, с. 97]. Подібне визначення, лише в узагальненому вигляді, бачимо й в О. Чередниченка, який називає адекватність перекладу його «функціональною тотожністю тексту», та стверджує, що, попри те, що адекватність перекладу не завжди передбачає семантичну еквівалентність

тексту оригіналу, для досягнення адекватності необхідно забезпечити відносно тотожні реакції одержувачів перекладу [17, с. 153], які можна викликати саме через урахування перелічених вище параметрів.

Утім, як зазначає Л. Ульвідене, зв'язок між оригінальним текстом та текстом перекладу розривається, коли перекладач у процесі роботи зазнає цензурного тиску [24, с. 299], тож можна стверджувати, що через втручання цензора перекладач не може виконувати своє головне завдання й забезпечувати функціональну відповідність тексту перекладу до тексту оригіналу.

Ідеологічному аспекту перекладу приділяло увагу чимало дослідників, зокрема провідні українські (Р. Зорівчак [3], Л. Коломієць [4], М. Стріха [14], О. Чередниченко [19]) та зарубіжні (С. Агнес [18], Г. Єрмолаєв [19], Т. Зайксі [26], І. Серіз [21], К. Стердж [23], С. Шеррі [22]) перекладознавці та перекладознавиці. Пишучи про український переклад ще на зламі XIX–XX ст, М. Стріха стверджує: «...Він [український переклад] виконував не тільки інформаційну функцію <...>, а передусім — функцію націєтворчу» [14, с. 9]. Із початком доби Визвольних змагань 1917–1921 рр. після розпаду Російської імперії переклад в Україні перейшов на цілковито новий етап розвитку завдяки зростанню кількості україномовних видань. Утім, зі встановленням на території України радянської влади поступ українського перекладу натрапив на перешкоди, створені впливом радянської політичної цензури.

До тлумачення явища цензури науковці підходять по-різному. Загалом, можна виокремити два основні способи його осмислення. Перший підхід, як пише О. Федотова, «полягає в розгляді цензури як контрольно-заборонної машини, що включає різні форми й методи впливу й пресингу. Це так званий державницький підхід, оскільки цензура розглядається на рівні складової частини держави» [16, с. 67]. У цьому розумінні цензура сприймається як систематичний, всеосяжний державний контроль над діяльністю засобів інформації, за якого держава здатна втручатися у процес створення будь-якого інформаційного продукту та змінювати/зупиняти цей процес на власний

розсуд. «Представники другого напрямку, суспільного, — продовжує О. Федотова, — не зводять цензуру до діяльності тільки державних структур, розглядаючи її як безпосередню частину суспільства» [16, с. 67]. Таким чином, згідно з другим підходом до тлумачення, цензуру не можна зводити до сфери впливу конкретних установ, оскільки вона — це усталений суспільний режим, який регулює права людини, та її свободи, зокрема свободу слова й друку.

Подібну класифікацію знаходимо також у С. Агнес, яка, пишучи про перекладацьку самоцензуру, зазначає, що чинники, які змушують перекладача цензурувати самого себе, можуть мати зовнішній (стосуватися прямих вимог певного політичного режиму) та внутрішній (проявлятися в дотриманні певних культурних норм) характер [18, с. 193].

Отже, існує щонайменше два можливих способи трактування поняття цензури: державницький і суспільний. Однак у цій розвідці ми зосереджуватимемось передусім на цензурі в її першому, державницькому розумінні, оскільки саме такий тип цензури був панівним в СРСР.

1.2. Мета цензури та її роль у формуванні канону світової літератури в СРСР

Основою метою будь-якої цензурної системи є контроль над поширенням інформації — найважливішого засобу управління суспільством. Дуже часто цензурні обмеження можуть застосовуватися з метою захисту політичних і моральних підвалин певного суспільства — у нашому випадку, суспільства радянського [29, с. 448].

Підтвердження наведених вище тез можна знайти у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Так, Ф. Гессабі стверджує, що керівництво певних країн може вдаватися до застосування цензури, для того, щоб легше керувати громадянами. Вона також зазначає, що застосування цензури та зокрема перекладацької самоцензури може бути зумовлене бажанням «захистити» читача [20].

Подібну думку висловлює й І. Серіз, пишучи про прояви та мотиви цензури диктаторських режимів Ф. Франко в Іспанії та Б. Муссоліні в Італії. Дослідниця стверджує, що ідеологія режиму часто видавала за мету цензури захист суспільних моральних засад та психічного здоров'я населення, збереження чистоти місцевої культури тощо. [22].

Аналогічне пояснення бачимо й у Британській енциклопедії, що визначає цензуру як «зміну, обмеження чи заборону усних чи друкованих матеріалів, які вважаються згубними для загального блага» (*Переклад наш — В. С.*) [36].

Утім, у дійсності цензура може також стояти на захисті системи та слугувати для кращого керування суспільством. До прикладу, пишучи про цензуру в СРСР, І. Серіз зазначає, що вона перешкоджала поширенню в суспільстві певних текстів, маючи на меті уникнути появи в ньому сумнівів щодо системи [21].

Отже, бачимо, що цензура може мати різні мотиви. Подеколи за її мету ставлять — щонайменше декларативно — захист культури, моральних засад суспільства, психічного здоров'я населення тощо. Та водночас вона ж може застосовуватися для зручнішого керування громадською думкою та захисту диктаторських режимів від зовнішніх впливів шляхом обмеження поширення певного виду інформації та/або контролю над ним. У випадку з перекладом, цензурний вплив може сприяти нав'язуванню читачеві певної думки про певний художній твір, автора та/або культуру, висвітлення їх у гіршому світлі в порівнянні з вітчизняними творами/авторами/культурою, або ж підлаштування ідеологічних аспектів твору під панівну ідеологію з метою запобігти виникненню в читача сумнівів щодо системи.

Відправною точкою в історії радянського ідеологічного терору та встановленні державної цензури у сфері друкованого слова стало видання більшовиками Декрету про друк, у якому, зокрема, «тимчасово» заборонялася незручна для більшовицької влади преса [28, с. 25]. Незабаром, упродовж 1922–1930 років, відбулося становлення системи цензури в контексті

формування тоталітарної держави. Для новосформованих цензорських установ в СРСР були визначені основні напрями роботи щодо нагляду за бібліотечною сферою, сферою книготоргівлі, а також ввезенням літератури з-за кордону. Централізованим органом, що мав поєднати усі наявні цензурні напрями у межах однієї установи, стало створене у 1922 році Головне управління у справах літератури та видавництв (Головліт), яке проіснувало аж до 1990 року. Встановлений Головлітом цензурний режим призвів до цілковитої ідеологізації друку [15, с. 2].

На зміну політиці українізації, що дала потужний поштовх розвитку українського художнього перекладу [14, с. 152–153], прийшли репресії 1930-х років, унаслідок яких були фізично знищені численні представники української інтелігенції, серед яких було й чимало перекладачів: М. Зеров, В. Свідзінський, В. Підмогильний, М. Драй-Хмара, Є. Плужник та багато інших. Тим перекладачам, що залишилися живі, довелося миритися з дедалі жорсткішою радянською політичною цензурою.

Як стверджує Н. Рудницька, із застосуванням цензури в Радянському Союзі сформувався окремий канон світової літератури, твори до якого обиралися не лише (а часом і не стільки) за критерієм художньої цінності, скільки за критеріями доцільності перекладу твору в контексті радянської ідеології, як-от: 1) особистість автора та відповідність його творчості й поглядів радянській ідеології; 2) відповідність ідей твору комуністичній ідеології; 3) «моральна чистота твору» [10, с. 49].

Водночас, як пише В. Очеретянко, уся література, що не вписувалася у визначені радянською владою критерії, підлягала критиці, обмеженням, а то й узагалі цілковитій ліквідації [6, с. 128–129].

1.3. Підвиди цензури в перекладі та самоцензура перекладача

Найголовнішим завданням радянської цензури щодо окремих осіб був контроль над поширенням будь-якої інформації щодо людей із «ворожою»

позицією і діяльністю, а також щодо репресованих (**персональна цензура**).

Н. Рудницька поділяє перелік таких осіб у царині перекладу на такі категорії:

1) політичні діячі (наприклад, Л. Троцький); 2) західні письменники, що критикували СРСР (серед них, зокрема, Дж. Орвелл); 3) зарубіжні письменники, які, симпатизуючи радянській державі, іммігрували до СРСР, де згодом були репресовані; 4) перекладачі та вчені — автори вступних статей до перекладних видань (зокрема М. Зеров, О. Бургардт, Г. Кочур, М. Лукаш тощо) [9, с. 97–98].

Вилучення цензурою особи з радянського інформаційного поля часто мало тотальний характер: заборонених осіб не можна було згадувати навіть у негативному контексті [9, с. 97–98]. Мимоволі проводимо паралелі з Третім Райхом: так, наприклад, І. Серіз, пише, що в гітлерівській Німеччині діяла цілковита заборона на твори антинацистських авторів та авторів-євреїв [21].

Отже, бачимо, що радянська цензура, намагалася стерти з життя та історії шкідливих для режиму осіб, внаслідок чого чимало імен та творів світової літератури просто не доходили до читача в СРСР.

Окрім персональної цензури, яскраво вираженою в радянському літературному перекладі була також **ідеологічна цензура**, спрямована на забезпечення відповідності ідейного змісту творів комуністичній ідеології.

Хоча офіційно до завдань Головліту належала лише заборона видання і розповсюдження творів, що містили антирадянську агітацію, розголошення військової таємниці, збурення суспільної думки тощо, на практиці цей орган також цензурував невідповідні фрагменти перекладених текстів [8].

Н. Рудницька визначає такі категорії матеріалів, які підлягали вилученню/зміні задля забезпечення бажаної інтерпретації перекладених творів читачами: 1) критика радянської ідеології, актуальної політики, економіки, науки, культури, суспільного життя у СРСР, комунізму як суспільного ладу, дій і особистостей комуністів та ідейних вождів; 2) інформація, пов'язана з окремими (забороненими) особами (див. п. 1.3.1); 3) релігійний зміст; 4) позитивний образ «класових ворогів» і «буржуазного

суспільства» в цілому; 5) радянські ідеологеми, використані автором оригіналу в «неортодоксальному» значенні; 6) національно-свідомий зміст; 7) окремі теми (громадянська війна в Іспанії, фашизм, антисемітизм, сіонізм тощо) [8, с. 125].

Питанню ідеологічної цензури в радянському перекладі присвячували свої праці також і зарубіжні дослідники. Так, наприклад, С. Шеррі, пишучи про перший радянський переклад роману «The Sun Also Rises» Е. Гемінгвея, виданий російською мовою 1935 року, відзначає численні вилучення з оригінального тексту роману та його зміни, пов'язані, зокрема, також і з ідеологічною цензурою [22, с. 138, 188–189, 222].

Окремо варто згадати напрям цензури, спрямований на збереження моральної чистоти твору, або ж так звану **пуританську цензуру**. Як стверджує Г. Єрмолаєв, вилучення пуританського характеру «охоплюють такі речі, як секс, кровопролиття, лайка, поганий запах, неприємна зовнішність, погані манери, недотримання особистої гігієни та деякі частини та функції людського тіла» [19, с. хііі] (*переклад наш — В. С.*). С. Шеррі пише про те, що цілковите вилучення фізичного кохання, сексу та тіла з радянської літератури відбулося в 1930-х рр., після чого навіть тексти 1920-х рр. цензурували у подальших виданнях з метою задовільнити тогочасні моральні норми [23, с. 123]. Якщо ж говорити про мовний рівень, то тут, як зазначає Н. Рудницька, пуританська цензура «обмежувала вживання стилістично зниженої лексики (вульгаризмів, обценної лексики) і певних соціолектів (жаргону, аргю)» [12, с. 64].

І хоча частково пуританська цензура могла бути спричиненою міжмовною та/або міжкультурною асиметрією, дослідники чітко виділяють також і випадки пуританського цензурування, що мало лише ідеологічне підґрунтя [12; 19].

Важливим наслідком впливу цензури на переклад в СРСР стала перекладацька самоцензура. Як зазначає С. Агнес, поняття самоцензури є різнобічним і комплексним. На противагу власне цензурі, її сприймають як самостійний та непрямий процес цензурування. Утім, як власне цензура, так і

самоцензура можуть бути спричинені різними чинниками, відповідно до яких С. Агнес поділяє самоцензуру на дві категорії: зовнішню та внутрішню. Зовнішня самоцензура спричиняється зовнішнім тиском, що загрожує фізичному існуванню перекладача, його свободі тощо. Натомість внутрішня цензура часто буває зумовлена особистими рисами перекладача, зокрема його уподобаннями, освітою, соціальним колом тощо [18, с. 198–199]. Аналогічні думки знаходимо й у Н. Рудницької [11, с. 134].

Таким чином, попри те, що самоцензура може бути наслідком зовнішнього цензурного тиску, вона також може залишатися і після зникнення таких зовнішніх чинників впливу, і навіть бути присутня незалежно від їхньої наявності. Саме тому питання самоцензури є особливо важливим у контексті перекладу в Незалежній Україні, адже саме через неї перекладні тексти можуть і далі зазнавати змістових та стилістичних викривлень навіть за відсутності офіційної цензури на державному рівні.

1.4. Цензура після розпаду СРСР

Після розпаду СРСР у незалежній Україні вповні розпочався перехід суспільства від тоталітарного устрою до демократії. Разом із політичною та економічною сферами демократичних перетворень зазнавала також і культурна сфера, зокрема як національна, так і перекладна література. Як пише М. Стріха, «...Українські видавництва й перекладачі інтенсивно взялися за заповнення лакун, що залишилися від радянського часу» [14, с. 305]. На правовому рівні цензуру в Україні було заборонено із прийняттям Конституції України 1996 року [30]. Окрім того, ця заборона була закріплена у низці інших законів [31, ст. 2; 32, ст. 2; 33, ст. 24; 34, ст. 5; 35, ст. 309].

Утім, деякі дослідники й досі ставлять під сумнів всеохопність свободи друкованого слова у сучасній Україні. Як стверджує Т. Федотова, наслідки тривалої цензурної політики «відчуваються й дотепер у незалежній Україні і, можливо, будуть позначатися ще довгий час» [15, с. 3]. В українському

суспільстві загалом та в літературному перекладі зокрема й досі простежуються сліди впливу радянської цензури, як-от викривлення змісту й стилю у фрагментах тексту, які видавалися цензору невідповідними (див. Розділ 2). Явищу залишкової цензури в перекладах присвячені праці таких перекладознавиць, як, наприклад, Н. Рудницька [7], І. Коханська [6].

РОЗДІЛ 2. ПОДОЛАННЯ ВПЛИВУ РАДЯНСЬКОЇ ЦЕНЗУРИ НА ПРИКЛАДІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНІВ М. П'ЮЗО, Е. ГЕМІНГВЕЯ ТА ДЖ. Д. СЕЛІНДЖЕРА

Другий розділ цього дослідження присвячений вивченню стратегій подолання впливу радянської цензури на художній переклад, а також виявленню досі не відновлених після радянських цензорів деталей у перекладах художніх текстів. Матеріалом дослідження цього розділу є оригінальні тексти романів, їх українські переклади, видані в СРСР, сучасні видання цих перекладів, а також нові переклади цих творів, виконані вже за незалежної України.

Слід уточнити, що «оригінал» в контексті цього дослідження слід розуміти як видання, яким послуговувався перекладач у процесі роботи. Утім, зауважуємо, що видавництва в СРСР рідко вказували видання, з яких виконувалися переклади творів, про що свідчить відсутність такої інформації в проаналізованих нами радянських перекладах [47; 46; 38]. Зважаючи на це, у цьому дослідженні ми вважатимемо оригіналами тексти англійських видань романів, які вийшли друком раніше, ніж їх українські переклади, і могли бути доступні перекладачам у час їх роботи над творами [48; 49; 50].

2.1. Порівняльний аналіз видань роману «The Godfather» М. П'юзо в перекладі В. Батюка та О. Овсюка

Цей підрозділ присвячено аналізу подолання впливу радянської цензури в перекладі на прикладі трьох різних видань українського перекладу роману американського письменника Маріо П'юзо «The Godfather» авторства Віктора Батюка та Олександра Овсюка: найпершого видання роману в журналі іноземної літератури «Всесвіт» (1973–1974 рр) [38–41], видання, яке вийшло 1991 року у видавництві «Радянський письменник» [42], та найновішого наразі

видання, опублікованого 2017 року у видавництві «Клуб сімейного дозвілля» [43].

Здійснивши порівняльний аналіз трьох перших розділів оригінального тексту роману та його українського перекладу, який виходив у журналі «Всесвіт» за 1973–1974 рр. [38], ми виявили чимало слідів цензорського втручання, що різною мірою були компенсовані (а часто й не компенсовані) у пізніших виданнях. Абсолютна більшість втручань у текст має **«пуританський» характер**: зміст оригіналу змінювався та/або зазнавав купюр тоді, коли автор:

1) описує сцени сексуального характеру або ж такі, що мають натяки на секс, згадує в тексті статеві органи людей та тварин, посилається на біологічні прояви статевого збудження тощо, наприклад:

«She went out the door and though she felt the sticky wetness between her thighs she did not go to the bathroom to wash but ran straight on down the steps» [49, с. 26–27] (У перекладі 1973–4 р. це речення вилучено [38, с. 122]).

2) використовує грубу лайку, наприклад:

«...They sniffed around, poked their noses up your very *asshole*...» (*Тим і далі курсив наш — В. С.*) [49, с. 31] // «Вони рознюхували, стромляли ніс трохи не між твої сідниці...» [38, с. 125];

3) подає опис певних біологічних функції людського тіла, які видавалися неприйнятними цензору, наприклад:

«...He became nauseous. *His vomit spluttered on the thick bear rug*» [49, с. 68] // «...Його занудило» (виділене речення відсутнє в перекладі) [38, с. 151].

4) дає нейтральну оцінку злочинним діям персонажів та висвітлює неприйнятну для морального виховання радянської людини поведінку як нормальну, наприклад:

«...Johnny Fontane was as jealously drunk *as any ordinary husband*» [49, с. 8] // «...Джоні Фонтане заливав горе, як це буває з ревливими чоловіками» [38, с. 110]. Як бачимо, дія, яку в оригінальному тексті автор описує як притаманну «всякому звичайному чоловікові» (*Переклад наш — В. С.*), в перекладі

висвітлюється як така, що притаманна лише «ревним чоловікам», та й то зрідка.

Детальніше із цими та багатьма іншими прикладами пуританської цензури в тексті можна ознайомитися в Додатку 1.

На противагу прикладам пуританської цензури, цензура ідеологічна у проаналізованих розділах відсутня. Так, скажімо, згадки комунізму та комуністів у негативному контексті у перекладі передаються точно:

1. «...All that stuff you never liked me to do. Well, Jack Woltz didn't like it either. He called me a Communist, but he couldn't make it stick» [49, с. 35] // «Тобі це діло не подобалося. Джекові Вольцу теж. Він називав мене комуністом, але йому не дуже вірили» [38, с. 128];

2. «It was ten times worse than communism» [49, с. 69] // «Це ж у сто разів гірше від комунізму» [38, с. 152].

Отже, підтверджується теза С. Шеррі, яка зазначає, що ідеологічна цензура переважала передусім у сталінську добу, в той час як після приходу до влади М. Хрущова акцент почав зміщуватися у бік пуританської цензури [22].

Обидва пізніших (1991 та 2017 років) видання «Хрещеного батька» українською є повнішими та ближчими до оригіналу тексту, аніж переклад, опублікований у «Всесвіті». Так, наприклад, в тексті перекладу, оприлюдненому в 1973–1974 рр., бракує фрагментів — подекуди цілих абзаців — тексту, передусім описів сексуальних сцен, натяків на статевий акт, згадок статевих органів та деяких фізіологічних функцій. До прикладу, наведемо уривок, де сцену сексу одного з головних персонажів роману з дружкою на весіллі сестри автор описує так:

«She felt Sonny's mouth on hers, his lips tasting of burnt tobacco, bitter. She opened her mouth. At that moment she felt his hand come up beneath her bridesmaid's gown, heard the rustle of material giving way, felt his large warm hand between her legs, ripping aside the satin panties to caress her vulva...» [49, с. 26–

27] (Повний текст оригінальної цитати та її український переклад наведено в Додатку 1 (№ 11)).

У «Всесвіті» сцена закінчується словами:

«На губах відчула губи Сонні з присмаком гірко паленого тютюну...» [38, с. 122].

Натомість у виданнях 1991 та 2017 року сцену передано повністю:

«На губах відчула губи Сонні з присмаком гірко паленого тютюну. Вона розтулила уста. І тієї ж миті відчула, як його рука проникла під її убрання весільної дружки, почула тріск тканини, відчула між ногами його велику теплу долоню, що, рвучи сатинові трусики, тяглася пестити її потаємні місця...» [42, с. 20; 43, с. 28].

Подібним чином автори пізніших видань відновлюють і дрібніші купюри, як-от частини окремих речень, основу яких із певних міркувань у першому виданні вирішили залишити. Так, наприклад, описуючи одного зі своїх персонажів, Маріо П'юзо пише:

«He was built as powerfully as a bull and it was common knowledge that he was so generously endowed by nature that his martyred wife feared the marriage bed as unbelievers once feared the rack» [49, с. 13].

У «Всесвіт» речення потрапило в такий редакції:

«Сонні був дебелий, мов бугай, і, як знали всі, невтомний у любовощах» [38, с. 113].

Натомість у виданнях 1991 та 2017 рр. речення передано повністю:

«Усі знали, як щедро наділила його природа: дружина-мучениця згадувала про шлюбне ложе з таким трепетом, як у давнину невірні про неминуче боже покарання» [42, с. 8; 43, с. 13].

Тим не менш, попри більшу повноту перекладу, тексти 1991 та 2017 років усе ще не точні: так, наприклад, в наведеному кількома абзацами вище уривку слово «vulva» перекладено через евфемізм «потаємні місця». Подібним чином у фрагменті, поданому в попередньому абзаці, образ середньовічного знаряддя тортур диби, «rack» нейтралізовано й замінено на «кару Божу», що

значно викривлює візуальну виразність оригінального порівняння та робить його менш жорстоким. Тож, як бачимо, повнота перекладу ще не передбачає повного подолання впливу цензури.

Попри те, що видання 1991 року побачило світ вже після ліквідації Головліту в 1990 році й було значно повнішим за переклад, опублікований у «Всесвіті», в ньому все ще виразно помітні сліди радянської цензури. Автори видання 2017 року подеколи виправляють і їх. Для прикладу наведемо таку цитату з оригіналу. Наприкінці першого розділу книги один із персонажів вихваляється перед співрозмовником своїм біговим рисаком, і при цьому жартує:

«He tickled Khartoum's belly and said with sincere admiration, «Look at that *cock* on him. I should have such a *cock*» [49, с. 60].

У «Всесвіті» речення подано без прямої мови:

«Він полоскотав Хартума під черевом» [38, с. 145].

Натомість у виданні 1991 року речення перекладене повністю:

«Він полоскотав Хартума під черевом і сказав із щирим захопленням: — Бачите його *гілку*? Мені б таку» [42, с. 52].

Тим не менш, бачимо, що попри відновлення вилученої частини речення, іменник на позначення статевого органа («*cock*») все одно замінюється евфемізмом (гілка), який зникає лише у виданні 2017 року:

«Він полоскотав Хартума під черевом і сказав із щирим захопленням: — Бачите його член? Мені б такий» [43, с. 63].

Подекуди видання 1991 року навіть дублює цензурні правки, присутні у тексті 1973–1974 рр. Так, скажімо, насміхаючись зі свого чоловіка, одна з героїнь роману говорить:

«Come on, *stick it in. Stick it in*, Johnny, that's what you really want» [49, с. 9].

В опублікованому у «Всесвіті» перекладі недвозначний натяк на коїтус нейтралізується:

«Ну, давай, *чого ти тягнеш*, Джонні, тобі ж від мене тільки цього й треба!» [38, с. 111].

Видання 1991 року цілковито дублює цей евфемізм [42, с. 5], і лише у виданні 2017 року тілесність кпинів героїні була передана точно:

«Ну, давай, *ввіткни його*, Джоні, тобі ж від мене тільки цього й треба!» [43, с. 10].

Доповнюючи порівняльний аналіз видань 1991 та 2017 року, слід зазначити, що доповнення та правки, які можна спостерігати в останньому, не завжди пов'язані з цензурою: подекуди нове видання доповнюється нейтральними деталями, що були вилучені як у найпершій редакції перекладу, так і у виданні 1991 року. Наприклад, на початку роману автор так описує двох підсудних чоловіків:

«The two young men, glossy hair crew cut, *scrubbed clean-cut faces* composed into humble contrition, bowed their heads in submission» [49, с. 7].

У «Всесвіті», так само, як і у виданні 1991 року, це речення подано так:

«Молодики покірливо схилили голови з елегантними зачісками» [38, с. 109; 42, с. 3].

Як бачимо, виділену курсивом характеристику не можна віднести ані до категорії пуританської цензури, ані тим більше до категорій цензури ідеологічної та персональної. Утім, виправляється ця хиба лише у виданні 2017 року: «Молодики з елегантними зачісками і чисто поголені покірливо схилили голови» [43, с. 8].

Отже, новіше видання перекладу «Хрещеного батька» не лише виправляє деякі цензурні викривлення тексту, але й робить його точнішим, коригуючи не пов'язані з цензурою перекладацькі неточності.

Утім, попри свою більшу точність та меншу цензурованість порівняно із двома давнішими аналізованими версіями перекладу, текст видання 2017 року також містить численні сліди радянської цензури. Особливо це стосується тих фрагментів перекладу, де «невідповідні» фрази було евфемізовано, згладжено зі збереженням натяку на оригінальну думку автора. Передусім такі випадки

стосуються лайки та висловів сексуального змісту. Для прикладу можна навести цитату провідного персонажу роману, дона Корлеоне. Вислуховуючи звіт свого радника про перемовини з опонентом, Корлеоне питає:

«Does this man have *real balls?*» [49, с. 66].

«Всесвіт» та видання 1991 року подають цю цитату в такому вигляді:

«А як Вольц — жеребець чи шкапа?» [38, с. 150; 42, с. 58].

У тексті видання 2017 року запитання подається зі зміною, але евфемізм залишається: «А Вольц — справжній жеребець?» [43, с. 70].

Схожим чином евфемізми переносяться в нове видання в іще одному, подібному випадку вживання лайки:

«I'll get that Johnny Fontane's *balls cut off*, do you hear me, you guinea fuck?» [49, с. 68].

У «Всесвіті» цей фрагмент передано таким чином: «А вашого Джонні Фонтане *вихолощу*, чуєш, задрипанцю макаронний?» [38, с. 151].

У виданнях 1991 та 2017 року — так:

«А вашого Джонні Фонтане *вихолощу*, чи чуєш ти, падло італійське?» [42, с. 48; 43, с. 71].

Попри те, що лексему «*fuck*» у двох новіших виданнях передано більш підходящим словом «падло», нейтральне «вихолостити» як переклад «*get one's balls cut off*» зберігається в усіх версіях (хоча точніше було б передати погрозу грубішим, але ближчим до оригіналу «відрізати яйця»).

Як іще один приклад дублювання радянських цензурних втручань у виданні 2017 року можна навести низку евфемізмів на позначення дієслів «to screw», «to give sb a screw», «to hump» тощо:

1. «You still think *screwing* is really like those dopey songs...» [49, с. 10] // «Мабуть, і досі гадаєш, що й у *ліжку* так робиться, як у тих дохлих пісеньках...» [38, с. 111; 43, с. 10];

2. «If the cameraman made her look extra good, she brings him into her dressing room and *gives him a screw*» [49, с. 34] // «Якщо завдяки майстерності

кінооператора вона здається ще вродливішою, вона кличе його до своєї вбиральні й віддається йому» [38, с. 127; 43, с. 35–36];

3. «He must still be humping that maid of honor» [49, с. 70] // «І досі волочиться з тією дружкою» [38, с. 152; 43, с. 74].

Як бачимо, видання 2017 року зберігає низку нейтральних виразів на зразок «робитися в ліжку», «віддаватися», «волочитися», замість точніших відповідників на зразок «трахати» чи «грати».

Порівнявши два зазначених видання із текстом перекладу, оприлюдненим у журналі «Всесвіт» [38], можна дійти таких висновків: 1) в обох пізніших виданнях помітно роботу над поверненням у текст вилучених у 70-х рр. фрагментів; 2) у виданні 2017 року текст перекладу доопрацьовано, до нього повернуто деякі з тих цензурованих деталей, які залишилися незмінними у виданні 1991 року; 3) навіть у виданні 2017 року досі простежуються сліди радянської цензури.

2.2. Порівняльний аналіз роману «The Sun Also Rises» Ернеста Гемінгвея в перекладі Мара Пінчевського та Віктора Морозова

Випадок із романом Ернеста Гемінгвея «The Sun Also Rises» відрізняється від випадку із романом Маріо П'юзо «The Godfather» передусім тим, що в незалежній Україні роман Е. Гемінгвея опублікували вже в новому перекладі, а не перевидали, як переклад роману М. П'юзо.

Уперше українською роман вийшов 1979 року в перекладі Мара Пінчевського в першому томі чотиритомника творів Ернеста Гемінгвея видавництва «Дніпро» із назвою «Фієста» [47]. За часів незалежності роман, уже в перекладі Віктора Морозова, в 2017 році видало «Видавництво Старого Лева» («ВСЛ») [37] із назвою «Фієста. І сонце сходить».

Перше українське видання роману побачило світ у час, коли ідеологічна цензура вже не мала такого впливу, як у перші десятиліття існування СРСР.

Здійснивши порівняльний аналіз тексту оригіналу та тексту українського перекладу 1979 року, ми виявили лише дві незначні купюри:

1. «But the effort of talking American seemed to have tired him» [48, с. 111] (у перекладі М. Пінчевського фрагмент відсутній [47, с. 264]).

2. «Where's Brett and Mike?» Bill asked. —«I'll go and get them,» Cohn said. —«Bring them here» [48, с. 159] (у перекладі М. Пінчевського фрагмент відсутній [47, с. 296]).

Зважаючи на те, що вилучений текст не можна зарахувати до категорій ідеологічної, особистої чи пуританської цензури, можна припустити, що ці фрагменти не було включено до тексту перекладу через необачність перекладача та/або інших причетних до створення видання людей. Утім, у процесі аналізу ми все ж натрапляли на певні сліди радянської цензури пуританського характеру, зокрема на пом'якшення лайки, евфемізацію натяків на секс та гомосексуальні стосунки, зміни фрагментів, що містили посилання на статеві органи тощо [47].

Натомість «Фієста. І сонце сходить» в перекладі Віктора Морозова, вийшовши у 2017 році, побачила світ за умов, коли офіційно державної цензури вже не існувало. Здійснивши порівняльний аналіз оригінального тексту роману «The sun Also Rises» та його українського перекладу 1979 року, ми виявили сліди цензури, які значною мірою були компенсовані в новому перекладі 2017 року. Загалом, втручання в текст «Фієсти» можна поділити на декілька категорій. Цензор втручається в текст у місцях, де автор:

1) використовує грубу лайку, наприклад:

«You came down to San Sebastian where you weren't wanted, and followed Brett around like a *bloody steer*» [48, с. 147] // «Ви приїхали до Сан-Себастьяна, куди вас ніхто не запрошував, і волочитеся за Брет, мов той *нещасний* віл» [47, с. 288];

«I don't say it's right. It is right though for me. God knows, I've never felt such a *bitch*» [48, с. 191] // «Бог свідок, я ще ніколи не почувала себе такою *поганню*». [47, с. 317].

2) говорить про статеві органи тварин, описує певні біологічні функції людського тіла та пози, які могли б трактуватися двозначно, наприклад:

«Tell him bulls have no *balls!*» Mike shouted, very drunk, from the other end of the table» [48, с. 182] // «Скажи йому, що в бика *нема нічого, окрім пупка!* — загорлав Майкл, зовсім п'яний, з іншого кінця столу» [47, с. 311];

«I wasn't cross,» I said. «I just thought perhaps I was going to *throw up*» [48, с. 21] // «Я не гніваюся, — сказав я. — Просто мене *занудило*» [47, с. 207];

3) робить натяки на секс, дає оцінку гомосексуальним стосункам, наприклад:

«I could picture it. I have a rotten habit of picturing the *bedroom* scenes of my friends» [48, с. 13] // «Є в мене погана звичка — уявляти своїх друзів в *альковних* ситуаціях» [47, с. 201];

«I know they are supposed to be amusing, and you should be *tolerant*, but I wanted to swing on one, any one, anything to shatter that superior, simpering composure» [48, с. 20] // «Я знав, що їх заведено не сприймати всерйоз, що треба виявляти *поблажливість*, але мені так і кортіло зацідити котромусь у зуби, однаково, котрому, аби лише збити з них оту манірну пиху» [47, с. 206]. Як бачимо, нейтральну «*толерантність*» (*переклад наш — В. С.*) перекладач замінює на емоційно забарвлену «*поблажливість*», тим самим нав'язуючи читачу упередження ставлення до гомосексуалів.

Із повним переліком виявлених змін у тексті можна ознайомитися у додатку 2.

Утім, слід також зауважити, що згадані вище цензурні втручання мають радше вибірковий, аніж систематичний характер. Так, скажімо, коли наприкінці роману одна з героїнь роману, Брет, вкотре вживає слово «*bitch*», яке до цього в тексті нейтралізували, цього разу його перекладають досить точним відповідником «шльондра»:

«I'm thirty-four, you know. I'm not going to be one of these *bitches* that ruins children» [48, с. 254] // «Розумієш, мені вже тридцять чотири. Я не хочу бути підлою *шльондрою*, що занапащає молоденьких хлопчиків». [47, с. 358].

Те саме можна сказати й про згадки сексу, вислови з прозорим сексуальним підтекстом та фрази, в яких йдеться про гомосексуальні стосунки:

«Sex explains it all. The Colonel's Lady and Judy O'Grady are Lesbians under their skin» [48, с. 119] // «Все пояснюється сексом! Полковникова леді і Джуді О'Греді були лесбіянки в душі» [47, с. 270].

Беручи до уваги вибірковість цензурних втручань у переклад «Фієсти» 1979 року, можна припустити, що тут ми маємо справу із **самоцензурою перекладача**. Те, що в друк потрапляла лайка, згадки сексу тощо, свідчить про те, що тиск державної цензури на перекладача та/або видавництво був значно менший, ніж, скажімо, у випадку з романом П'юзо; утім, те, що деякі фрагменти тексту усе ще зазнали впливу цензури, дає привід зробити припущення, що їх цензурував, покладаючись на власні міркування щодо припустимого в перекладі, сам перекладач.

Порівняльний аналіз перекладів 1979 та 2017 років показує, що виданий 2017 року у «ВСЛ» переклад Віктора Морозова, на відміну від перекладу Мара Пінчевського, є максимально повним. Купюри, присутні в перекладі 1979 року, в новому перекладі роману усунуто. [37, с. 129, 178] Окрім того, в перекладі Морозова долаються численні прояви впливу радянської цензури.

Так, переклад 2017 року передає грубі вислови та лайку персонажів, які цензурувалися у перекладі 1979 року, без згладжувань та евфемізмів, зберігаючи відповідне емоційне наповнення. Для прикладу розгляньмо епізод роману, де один із персонажів, Майк, намагається дошкулити співрозмовникові, обзиваючи його волом:

«You came down to San Sebastian where you weren't wanted, and followed Brett around like a *bloody* steer» [48, с. 147]

У перекладі М. Пінчевського слово «*bloody*» нейтралізовано:

«Ви приїхали до Сан-Себастьяна, куди вас ніхто не запрошував, і волочитеся за Брет, мов той *нещасний* віл» [47, с. 288].

Натомість В. Морозов не лише не намагається нейтралізувати фрагмент, але й навпаки, підсилює його емоційне наповнення, застосовуючи трансформацію додавання, що дає привід говорити про прояв «зворотного коливання маятника», можливе передусім саме завдяки відсутності цензури:

«Ти приперся в Сан-Себастьян, куди тебе ніхто не запрошував, і волочився за Брет, як *чортів кастрований* віл» [37, с. 165].

Подібним чином у перекладі 2017 року спостерігаємо «виправлення» цензорських змін тих фрагментів тексту перекладу 1979 року, які стосувалися статевих органів, певних біологічних функцій, а також поз, які могли трактуватися неоднозначно. Так, наприклад, коли один із головних персонажів роману, Білл, сп'янівши, намагається переконати свого друга перекласти матадорові Ромеро його дотеп про биків, його оригінальні слова звучать так:

«Tell him that *bulls have no balls*,» Mike shouted. He was drunk» [48, с. 181].

М. Пінчевський у перекладі намагається передати гру слів, застосовуючи риму, але жертвує при цьому «прямолінійністю» жарту: «Скажи йому, що в бика нема нічого, окрім пупка! — крикнув Майкл. Він був п'яний» [47, с. 311]. Натомість В. Морозов, жертвуючи грою слів, точно передає зміст оригіналу: «Скажи їм, що їхні *бики без яєць*, — заволав Майк. Він був уже п'яний» [37, с. 200].

Ту саму закономірність щодо подолання впливу радянської пуританської цензури спостерігаємо й у фрагментах із сексуальним підтекстом та уривках тексту, де автор вустами персонажів говорить про гомосексуалів. Так, скажімо, в одному з епізодів роману, де Білл жартує про гомосексуальність, вживаючи на позначення гомосексуалів колоквіалізм «*faggot*», переклад М. Пінчевського не лише не передає розмовного, зневажливого відтінку слова *faggot*, а й вписує його в парадигму радянського сприйняття гомосексуалів [27, с. 13, 21], називаючи їх «*гомосексуалістами*». У перекладі В. Морозова ці викривлення виправлено:

«Listen. You're a hell of a good guy, and I'm fonder of you than anybody on earth. I couldn't tell you that in New York. It'd mean I was a *faggot*. That was what

the Civil War was about. Abraham Lincoln was a *faggot*. He was in love with General Grant» [48, с. 119] // «Послухай. Ти не хлопець, а справжнє чудо, і я нікого в світі не люблю так, як тебе. В Нью-Йорку я не міг би тобі такого сказати. Там мене зразу записали б у *гомосексуалісти*. Ти знаєш, чому вибухла Громадянська війна? Тому, що Авраам Лінкольн був *гомосексуаліст*. Він був закоханий у Гранта» [47, с. 270] // «Послухай. Ти до біса добрий хлопець, і я тебе люблю більше за будь-кого в світі. В Нью-Йорку я б цього тобі сказати не міг. Бо всі б тоді вважали мене *педиком*. А з цього ж і Громадянська війна почалася. Бо Авраам Лінкольн був *педиком*. Закоханім у генерала Гранта» [37, с. 137].

Отже, бачимо, що переклад Віктора Морозова, виданий 2017 року у «ВСЛ», не містить купюр та долає такі прояви радянської цензури загалом та ймовірної самоцензури перекладача зокрема, як нейтралізація, евфемізація та зміна змістового наповнення фрагментів оригінального тексту, які містили лайку, посилання на секс, згадки статевих органів та деяких біологічних функцій тощо. Переклад 2017 року точно передає змістове та емоційне наповнення цензурованих фрагментів (в одному випадку навіть доцільно сказати про прояв так званого «зворотного коливання маятника»), даючи привід стверджувати про ефективне подолання впливу радянської цензури на український переклад роману Ернеста Гемінгвея «The Sun Also Rises».

2.3. Порівняльний аналіз видань роману «The Catcher in the Rye» Дж. Д. Селінджера в перекладі О. Логвиненка

Уперше українською роман вийшов у 1984 році з назвою «Над прірвою у житті» [46] і звідтоді неодноразово перевидавався. На момент написання цієї праці найновішим з відомих автору розвідки видань «Ловця» було видання 2019 року видавництва «КСД». У дослідженні використано видання 2012 року (вид-во «Фоліо») та 2016 року (вид-во «КСД») [44; 45].

Здійснивши порівняльний аналіз оригінального тексту та першого видання українського перекладу О. Логвиненка 1984 року, ми виявили, що цензурні втручання в текст, так само, як і у випадку із творами «The Sun Also Rises» та «The Godfather», переважно належали до категорії **пуританської** цензури. Загалом, зміни, яких зазнав текст українського перекладу у виданні 1984 року, можна поділити на декілька категорій. Цензорські втручання простежуються в тексті у місцях, де автор:

1. Вустами персонажів говорить про секс, статеве збудження та прояви сексуальності, наприклад:

«That didn't interest Stradlater, though. Only *very sexy stuff* interested him» [50, с. 42] // «Та це його не цікавило. Стредлейтера тільки *всяке таке паскудство* цікавило» [46, с. 30];

2. Вживає грубу лайку, наприклад:

«You always do everything *backasswards*» [50, с. 53] // «У тебе все виходить *догори дригом!*» [46, с. 36].

3. Згадує певні фізіологічні процеси / біологічні функції тіла людини, називає деякі елементи одягу чи спортивного спорядження, наприклад:

«I like to be somewhere at least where you can see a few girls around once in a while, even if they're only scratching their arms or *blowing their noses* or even just giggling or something» [50, с. 5] // «А я люблю бувати там, де бодай вряди-годи з'являються дівчата, хай навіть вони просто собі стовбичать, чухаються та *шморгають носами* чи хихотять» [46, с. 5].

Окремої уваги заслуговують певні змістові помилки, яких припустився перекладач, як загального характеру, так і ті, що були пов'язані з американськими реаліями, про які перекладачеві на час створення перекладу могло бути не відомо:

«...We'd take a bus into Agerstown and have a *hamburger* and maybe see a lousy movie [50, с. 47] // «...Надумали гайнути автобусом до Егерстауна — з'їсти по *біфштексу*, а може, й подивитись який-небудь зачуханий фільм» [46, с. 32].

Утім, порівняльний аналіз видань перекладу роману «The Catcher in the Rye» 1984, 2012 та 2016 рр. показує, що в текст роману вносилися вкрай невелика кількість змін. Найпомітнішою з них була зміна назви роману: із «Над прірвою у житті» переклад О. Логвиненка перейменовано на «Ловець у житті». Утім, попри те, що зміна назви засвідчила про відхід сучасних українських видавців від наслідування російськомовних взірців, цим робота з подолання впливу радянської цензури та відходу від перекладацьких стратегій ранішого російського перекладу Р. Райт-Ковальнової переважно й обмежилася.

У перевиданнях ігнорується більшість цензорських втручань у текст. Так, наприклад, описуючи зірване побачення з дівчиною, один із персонажів роману характеризує ситуацію так:

«No. It was supposed to be, but the arrangements got all *screwed up*» [50, с. 40].

Видання 1984 року подає цей фрагмент у такому пом'якшеному викладі: «Та ні. Спершу домовився був із нею, але *нічого не вийшло*» [46, с. 28]. Ідентична нейтралізація присутня і у двох сучасних виданнях [44, с. 42; 45, с. 48].

Подібну закономірність простежуємо в поданих нижче прикладах:

1. «All he did was keep talking in this very monotonous voice about some babe he was supposed to have *had sexual intercourse* with the summer before». [50, с. 48–49] // «Розлігся й усе торочить, торочить своїм занудним голосом про якесь дівчисько, що з ним нібито *тягався* минулого літа» [46, с. 33; 45, с. 58; 44, с. 50].

2. «One day he was *giving it to her* in his cousin's Buick, the next minute he'd be giving it to her under some boardwalk» [50, с. 49] // «То він, мовляв, *робив це з нею* в кузеновому б'юїку, а то вже під якимсь помостом на пляжі». [46, с. 33; 45, с. 58; 44, с. 50] (слід зазначити, що у виданні «Фоліо» слово «б'юїку» взято в лапки, тож певна зміна, зрештою, була внесена).

Детальніше із прикладами цензурованих фрагментів, які не зазнали змін у пізніших виданнях, можна ознайомитися у додатку 3.

У процесі порівняння ми виявили лише один випадок, коли присутній у видання 1984 року евфемізм було замінено на точний відповідник:

«...Then all of a sudden this guy sitting in the row in front of me, Edgar Marsalla, laid this terrific *fart*» [50, с. 23] // «...Коли раптом Едгар Марсалла, — цей сидів якраз поперед мене, — як *бабахне* на всю каплицю! [46, с. 17] // «...Коли раптом Едгар Марсалла, — цей сидів якраз поперед мене, — як *пердне* на всю каплицю! [45, с. 27] // «...Коли раптом Едгар Марсалла, — цей сидів якраз поперед мене, — як *пердоне* на всю каплицю!» [44, с. 27].

Також варто зазначити, що видання 2012 та 2016 року копіюють помилки найпершого українського видання. Це стосується як дрібних неточностей, так і серйозніших змістових помилок. Наприклад, описуючи автора прочитаної колись книжки про поводження з жінками, протагоніст роману Голден Колфілд характеризує його так:

«He had this big chateau and all on the Riviera, in Europe, and all he did in his spare time was *beat women off with a club*» [50, с. 121].

Безперечно, йдеться про те, що чоловік «*відбивався від жінок*» (*Переклад наш — В. С.*) з огляду на власну популярність. Натомість у О. Логвиненка фрагмент передано так:

«Він ще мав такий здоровенний замок на Рів'єрі, в Європі, і весь вільний час згаював тим, що *лупцював дубцем жінок*» [46, с. 78]. Те саме викривлення змісту залишається і в двох сучасних виданнях [45, с. 142; 44, с. 117].

Отже, український переклад роману Дж. Д. Селінджера «*The Catcher in the Rye*» авторства О. Логвиненка, вперше опублікований 1984 року, зазнав численних цензорських втручань у вигляді узагальнень, пом'якшень та вилучень тих фрагментів, які не вписувалися у рамки пуританської цензури. У сучасних виданнях подолання наслідків цензурування тексту обмежилося зміною назви, яку в 1984 році переклали за російським зразком, та поодинокими корективами в самому тексті книжки. Утім, абсолютна більшість цензорських втручань залишилася без змін як у виданні «Фоліо», так і у виданні «КСД».

ВИСНОВКИ

Спираючись на результати здійсненого аналізу, можемо виокремити такі три основні стратегії подолання цензурного впливу на українськомовні радянські переклади художньої літератури: 1) перевидання радянських перекладів із мінімальними змінами або ж без них («Ловець у житі» видавництв «Фоліо» та «КСД»); 2) перевидання радянських перекладів із внесенням до них змін у місцях, де на текст вплинула цензура, з метою усунення спричинених нею викривлень («Хрещений батько» вид-ва «КСД»); 3) повторний переклад художніх творів за умов відсутності цензурного тиску з боку держави («Фієста. І сонце сходить» вид-ва «ВСЛ»).

Результати нашого дослідження показують, що найефективнішою з трьох виявляється стратегія повторного перекладу: попри поодинокі неточності, новий переклад В. Морозова ефективно долає присутні в перекладі М. Пінчевського цензурні втручання, надаючи читачу адекватний відповідник оригінального тексту роману, чого не можна сказати про перевидання перекладів «Хрещеного батька» та «Ловця у житі».

Перевидання радянських текстів із мінімальними змінами не дає потрібних результатів, оскільки здебільшого лише дублює минулі цензурні викривлення, а отже, ця стратегія є найменш ефективною.

Натомість стратегія редагування цензурованого тексту перекладу перед перевиданням може виявитися ефективною у випадку, коли редактор/перекладач враховує, що працює з текстом, на який впливала/могла вплинути цензура, та звертає увагу на відповідні лексико-стилістичні особливості тексту. Наш аналіз показує, що редактори «Хрещеного батька» успішно долали вплив цензури в місцях, де оригінальний текст зазнавав вилучень чи змістових змін, однак оминали увагою стилістичні викривлення. Отже, для того, щоб стратегія редагування цензурованих перекладів була ефективною, редакторам необхідно брати до уваги не лише повноту перекладу та його змістове наповнення, а й стиль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Наукова література:

1. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. *VI Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Спецпроект: аналіз наукових досліджень»*. 2011 р. URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm>
2. Беньямін В. Вибране / Пер. з нім. Ю. Рибачук, Н. Лозинська. Львів: Літопис, 2002. 214 с.
3. Зорівчак Р. Художній переклад в Україні як чинник формування нації : спроба історико-літературного осмислення *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2001. Спец. вип.: Мови, культури та переклад у контексті європейського співробітництва. С.129–132.
4. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років: матеріали до курсу «Історія перекладу»: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2015. 360 с.
5. Коханська І. С. Літературна репутація роману Е. Хемінгвея «По кому подзвін» в американському, російському та українському літературознавстві: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05. Тернопіль, 2007. 24 с.
6. Очеретянко В. І. Загратовані книги. Встановлення партійно-державного контролю над виданням, розповсюдженням та використанням літератури в Україні у 20–30-ті роки. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*, Київ, 1996. № 1. С. 128–141.
7. Рудницька Н. М. Відлуння радянської цензури і переклад у сучасних Україні та Росії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2013. № 1051. Вип. 73. С. 181–186.

8. Рудницька Н. М. Ідеологічно мотивована асиметрія радянських перекладів творів західних письменників, присвячених громадянській війні в Іспанії. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2015. Вип. 2. С. 123–132.
9. Рудницька Н. М. «Не-особи» радянського перекладу. *Іноземна філологія*. Львів, 2015. Вип. 128. С. 97–103.
10. Рудницька Н. М. Переклад як засіб формування радянського канону світової літератури: ідеологічний аспект *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2015. № 3. С. 48–53.
11. Рудницька Н. М. Самоцензура перекладача. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2013. Вип. 2. С. 134–137.
12. Рудницька, Н. М. «Секса у нас нет»: пуританська цензура в радянському художньому перекладі. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. Харків, 2015. № 1125. Вип. 79. С. 63–69.
13. Рябокінь Н. О., Стукаленко В. В. Поняття еквівалентності, адекватності та повноцінності в перекладі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Полтава, 2020. № 3 (334). С. 96–103.
14. Стріха, М. В. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ: Факт, 2006. 344 с.
15. Федотова О. О. Політична цензура в УСРР—УРСР: практика обмеження друкованої продукції. *Вісник Книжкової палати*. Київ, 2012. № 2. С. 45–47.
16. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР—УРСР (1917–1990 рр.): монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 352 с.
17. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ: Либідь, 2007. 248 с.

18. Ágnes, S. From Silence to Reading between the Lines: On Self censorship in Literary Translation. *British and American Studies*. Timisoara, 2014. Vol. XX. pp. 189–201.
19. Ermolaev, H. *Censorship in Soviet Literature, 1917-1991*. Lanham: Rowman & Littlefield, 1997. 323 pp.
20. Guessabi, F. Translation and Censorship. *Translation Journal*, January 2019. URL: <https://www.translationjournal.net/January-2019/translation-and-censorship.html>
21. Sariz, I. Censorship(s) in Translation. Constraints and Creativity. *Journal of Intellectual Freedom & Privacy*. 2017. Vol. 2. № 3–4 URL: <https://journals.ala.org/index.php/jifp/article/view/6402/8915>
22. Sherry, S. *Censorship in Translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchev Eras: thesis ... Doctor of Philosophy / The University of Edinburgh*. Edingurgh, 2012. 318 pp.
23. Sturge, K. 2002. Censorship and Translated Fiction in Nazi Germany. *Traduction, terminologie, redaction*. Quebec, 2002. Vol. 15. № 2. pp. 153–69.
24. Ulvydienè, L. Communicative Anthropology, Relativism in Literature and Modes of Censorship in Translation. *The Anthropologist*. Delhi, 2016. Vol. 25. № 3. pp. 294–303
25. Yuschenko, E. Adequacy problems in translation. *Translation Journal*, January 2019. URL: <https://www.translationjournal.net/January-2019/adequacy-problems-in-translation.html>
26. Zaixi, T. The Fuzzy Interface between Censorship and Self-Censorship in Translation. *Translation and Interpreting Studies*. Kent, 2019. Vol. 14:1 pp. 39–60.

Довідкова література:

27. Герасимова Т., Ірискіна І., Скорик М. та ін. Як писати про ЛГБТ: Курс для журналістів. URL: https://www.insight-ukraine.org/uploads/files/online_kurs_ukr_web.pdf
28. Декреты Советской власти: в 18 т. / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, Ин-т истории акад. наук СССР. Москва: Политиздат, 1957. Т. 1: 25 октября 1917 г. — 16 марта 1918 г. 640 с.
29. Енциклопедія Історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наукова Думка, 2003–2019. Т. 10: Т–Я. 784 с.
30. Конституція України: офіц. текст. Київ: Алерта, 2020. 80 с.
31. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 05.04.2021).
32. Про інформаційні агентства: Закон України від 28.02.1995 р. № 74/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-вр#Text> (дата звернення: 05.04.2021).
33. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 05.04.2021).
34. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 05.04.2021).
35. Цивільний кодекс України: Редакція від 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1693> (дата звернення: 05.04.2021).
36. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/>

Джерела ілюстративного матеріалу:

37. Гемінгвей Е. Фієста. І сонце сходить. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. 288 с.

38. П'юзо М. Хрещений батько: роман. *Всесвіт*. Київ, 1973. № 10, С. 107–167.
39. П'юзо М. Хрещений батько: роман. *Всесвіт*. Київ, 1973. № 11, С. 155–201.
40. П'юзо М. Хрещений батько: роман. *Всесвіт*. Київ, 1973. № 12, С. 120–176.
41. П'юзо М. Хрещений батько: роман. *Всесвіт*. Київ, 1974. № 1, С. 85–154.
42. П'юзо М. Хрещений Батько: роман. Київ: Радянський письменник, 1991. 447 с.
43. П'юзо М. Хрещений Батько: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 480 с.
44. Селінджер Дж. Д. Ловець у житті: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 256 с.
45. Селінджер Дж. Д. Ловець у житті: роман. Харків: Фоліо, 2012. 317 с.
46. Селінджер Дж.-Д. Над прірвою у житті: Повісті, оповідання. Київ: Молодь, 1984. 272 с.
47. Хемінгуей Е. Твори: в 4 т. Київ: Дніпро, 1979–1981. Т. 1. 717 с.
48. Hemingway, Ernest. *The Sun Also Rises*. New York: Modern Library, 1930. 259 p.
49. Puzo, M. *The Godfather*. London: William Heinemann Ltd., 1969. 448 p.
50. Salinger, J. D. *The Catcher in the Rye*. Boston: Little, Brown and Company, 1951. 277 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Приклади цензурованих фрагментів роману «The Godfather» М. П'юзо у перекладі В. Батюка та О. Овсяка, видання 1973–1974, 1991 та 2017 рр.

№	Оригінал [49]	1973–4 [38]	1991 [42]	2017 [43]
1.	Now, though his brain smoked with hatred, though wild visions of buying a gun and killing the <i>two young men</i> jangled the very bones of his skull... [с. 8]	Та тепер, коли його обпікала образа й наскрізь переймало хиже бажання купити револьвер і пристрелити цих двох телепнів двох <i>телепнів...</i> [с. 110]	так само [с. 4]	так само [с. 10]
2.	as jealously drunk as <i>any ordinary husband</i> . [с. 8]	Заливав горе, як <i>буває з ревливими чоловіками</i> [с. 110]	так само [с. 4]	так само [с. 9]
3.	«Where the hell were you?» Johnny Fontane asked. « <i>Out fucking,</i> » <i>she said</i> . [с. 9]	— Де в чорта віялася? — запитав Джонні Фонтане. — <i>З бахурами,</i> — відказала вона. [с. 111]	так само [с. 5]	так само [с. 9]
4.	«Come on, <i>stick it in</i> . <i>Stick it in,</i> Johnny, that's what you really want.» [с. 9]	Ну, давай, <i>чого ж ти тягнеш,</i> Джонні, тобі ж від мене тільки цього й треба! [с. 111]	так само [с. 5]	Ну, давай, <i>ввіткни його,</i> Джонні, тобі ж від мене тільки цього й треба! [с. 10]
5.	You still think <i>screwing</i> is really like those <i>dopey</i> songs you used to sing. [с. 10]	Мабуть, і досі гадаєш, що й у <i>ліжку</i> так робиться, як у тих дохлих пісеньках, що ти колись співав? [с. 111]	так само [с. 5]	так само [с. 10]
6.	He was built as powerfully as a bull and it was common knowledge that he was so generously endowed by nature that his <i>martyred wife</i>	Сонні був дебелий, мов бугай, і, як <i>знали всі,</i> невтомний у <i>любоощах</i> . [с. 113]	Подейкували, що коли він у юні роки навідувався до будинків із сумною славою, навіть <i>найвідчайдушніші й найсміливіші,</i> віддаючи із шанобливим	Подейкували, що коли він у юні роки навідувався до будинків із сумнівною славою, навіть <i>найвідчайдушніші й найсміливіші повії,</i> віддаючи із

№	Оригінал [49]	1973–4 [38]	1991 [42]	2017 [43]
	<i>feared the marriage bed as unbelievers once feared the rack. It was whispered that when as a youth he had visited houses of ill fame, even the most hardened and fearless putain, after an awed inspection of his massive organ, demanded double price.</i> [с. 13]		острахом належне його величезній чоловічій <i>прикрасі</i> , вимагали подвійну ціну. [с. 8]	шанобливим острахом належне його величезній чоловічій <i>прикрасі</i> , вимагали подвійну ціну. [с. 13]
7.	He was generous and his heart was admitted to be as big as his organ. [с. 13]	До того ж, він був щедрий [с. 114]	До того ж він був щедрий, визнавалось, що його серце таких же великих розмірів, як і його кабака. [с. 9]	До того ж він був щедрий, усі визнавали, що його серце таких же великих розмірів, як і його кабака. [с. 14]
8.	Damn, Hagen thought, if Sonny was <i>screwing</i> the maid of honor all this time there was going to be a mess of trouble. [с. 24]	От чорт, — подумав, Хейген, — якщо Сонні ще й досі <i>забавляється з дружкою</i> , з цього може вийти неабиякий клопіт [с. 121]	так само [с. 19]	«От чорт, — подумав Хейген, — якщо Сонні ще й досі <i>махає дружку</i> , з цього може вийти неабиякий клопіт. [с. 25]
9.	Quarreling, her second lover had mumbled something about her being “too big down there.” Lucy had understood and for the rest of the school term had refused to go out on any dates. [с. 25]	вилучено [с. 122]	Під час сварки другий коханець промимрив їй щось на зразок того, що вона «там дуже велика». Люсі зрозуміла й аж до закінчення коледжа навідріз відмовлялася від побачень. [с. 19]	Під час сварки другий коханець промимрив їй щось на зразок того, що вона «там дуже велика». Люсі зрозуміла й аж до закінчення коледжу навідріз відмовлялася від побачень. [с. 26]
10.	During the summer, preparing for the wedding of her best friend, Connie Corleone, Lucy heard the	вилучено [с. 122]	Влітку, коли готувалися до весілля її кращої подруги Конні Корлеоне, Люсі наслухалася пліток про Сонні. Якось у	Влітку, коли готувалися до весілля її кращої подруги Конні Корлеоне, Люсі наслухалася пліток про Сонні. Якось у

№	Оригінал [49]	1973–4 [38]	1991 [42]	2017 [43]
	<p>whispered stories about Sonny. One Sunday afternoon in the Corleone kitchen, Sonny's wife Sandra gossiped freely. Sandra was a coarse, good-natured woman who had been born in Italy but brought to America as a small child. She was strongly built with great breasts and had already borne three children in five years of marriage. Sandra and the other women teased Connie about the terrors of the nuptial bed. «My God,» Sandra had giggled, «when I saw that pole of Sonny's for the first time and realized <i>he was going to stick it into me</i>, I yelled bloody murder. After the first year my insides felt as mushy as macaroni boiled for an hour. When I heard he was doing the job on other girls I went to church and lit a candle.» They had all laughed but Lucy had felt her flesh twitching <i>between her legs</i>. [c. 25]</p>		<p>неділю після обіду на кухні у Корлеоне дружина Сонні, Сандра, розбалакалася. Сандра — добродушна вульгарна жінка, народилася в Італії, її привезли до Америки ще маленькою. Міцна, з великими грудьми, вона за п'ять років заміжжя народила трьох дітей. Сандра та й інші жінки залякували Конні страхіттями першої шлюбної ночі. — Боже, — хихикнула Сандра, — коли я вперше побачила цю штуку в Сонні та уявила, <i>що він робитиме зі мною</i>, я заверещала як різана. Після першого року мої нутрощі розлазилися, наче розварені макарони. А коли почула, що він таскається по дівчатах, я пішла в церкву й поставила свічку. Усі весело розсміялися, а в Люсі немов електричний струм пробіг <i>тілом</i>. [с. 20]</p>	<p>неділю після обіду на кухні у Корлеоне дружина Сонні, Сандра, розбалакалася. Сандра — добродушна вульгарна жінка, народилася в Італії, її привезли до Америки ще маленькою. Міцна, з великими грудьми, вона за п'ять років заміжжя народила трьох дітей. Сандра та й інші жінки залякували Конні страхіттями першої шлюбної ночі. — Боже, — хихикнула Сандра, — коли я вперше побачила цю штуку в Сонні та уявила, <i>що він робитиме зі мною</i>, я заверещала як різана. Після першого року мої нутрощі розлазилися, наче розварені макарони. А коли почула, що він таскається по дівчатах, я пішла в церкву й поставила свічку. Усі весело розсміялися, а в Люсі немов електричний струм пробіг <i>між ногами</i>. [с. 26]</p>

№	Оригінал [49]	1973–4 [38]	1991 [42]	2017 [43]
11.	<p>She opened her mouth. At that moment she felt his hand come up beneath her bridesmaid's gown, heard the rustle of material giving way, felt his large warm hand between her legs, ripping aside the satin panties to caress her <i>vulva</i>. She put her arms around his neck and hung there as he opened his trousers. Then he placed both hands beneath her <i>bare buttocks</i> and lifted her. She gave a little hop in the air so that both her legs were wrapped around his upper thighs. His tongue was in her mouth and she sucked on it. He gave a savage thrust that banged her head against the door. She felt something burning pass between her thighs. She let her right hand drop from his neck and reached down to guide him. Her hand closed around an enormous, blood-gorged pole of muscle. It pulsed in her hand like an animal and almost weeping with grateful ecstasy she pointed it into her own wet, turgid flesh. The thrust of its entering, the unbelievable pleasure made her gasp, brought her legs up almost around his neck, and then like a quiver, her body received the savage arrows of his lightning-like thrusts; innumerable, torturing; arching her pelvis higher and higher until for the first time in her life she reached a shattering climax, felt his hardness break and then the crawly flood of semen over her thighs. Slowly her legs relaxed from around his body, slid down until they reached the floor. They leaned against each other, out of breath. It might have been going on for some time but now they could hear the soft knocking on the door. Sonny</p>	<p>вилучено [с.122]</p>		<p>Вона розтулила уста. І тієї ж миті відчула, як його рука проникла під її убрання весільної дружки, почула тріск тканини, відчула між ногами його велику теплу долоню, що, рвучи сатинові трусики, тяглася пестити її <i>потаємні місця</i>. Вона обхопила його за шию і повисла на ньому, а він хапливо розстібував свої брюки. А тоді підвів долоні під її <i>сідниці</i> й підняв її. Підскоком вона обвила його ногами над стегнами і всмоктувала його язик, що вже був в її роті. Він шаленим ривком посунув на неї, а її голова вдарилась об двері. Люсі відчула, як щось гаряче протиснулося між її стегнами. Її права рука впала з його шиї, щоб спрямувати, і обхопила величезну, переповнену кров'ю, жилаву жердину, що нетерпеливилася в її руці, немов жива істота. Мало не ридаючи від вдячного екстазу, Люсі увела її у свою вогку, набряклу плоть. Їй перехопило дух від тиску входження, від неймовірної насолоди, її ноги підтяглися майже до шиї, його блискавичні, дикі, незчисленні поштовхи передавали її тілу солодкий трепет, вона вигиналася, піднімаючи таз усе вище й вище, аж поки відчула вперше у житті несамовитий оргазм, відчула, як він обм'як, а тоді — повільне стікання сімені по стегнах. Її ноги спроквола розімкнулись і посунулись униз, аж поки досягли підлоги. Бездиханні, вони стояли, притиснувшись одне до одного. Вони б стояли так ще деякий час, але у двері тихо постукали. Сонні гарячково застібнувся, водночас притримуючи двері, щоб їх не відчинили. Люсі нестямно, розрівнюючи зверху-вниз, поправляла свою рожеву сукню й злодійкувато нишпорила очима, але річ, яка принесла їй таку втіху, вже сховалась у пуританських чорних одежах. [с. 20-21] [с. 26–27]</p>

№	Оригінал [49]	1973–4 [38]	1991 [42]	2017 [43]
	quickly buttoned his trousers, meanwhile blocking the door so that it could not be opened. Lucy frantically smoothed down her pink gown, her eyes flickering, but the thing that had given her so much pleasure was hidden inside sober black cloth. [с. 25–26]			
12.	She went out the door and though she felt the sticky wetness between her thighs she did not go to the bathroom to wash but ran straight on down the steps and into the garden. [с. 26–27]	вилучено [с. 122]	Вона вийшла в сад і сіла на своє місце за столом нареченої [с. 21]	Вона вийшла з кімнати і, відчуваючи липку мокрість між ногами, не зайшла до ванної підмитися, а подалася в сад і сіла на своє місце за столом нареченої. [с. 28]
13.	She felt the sticky wetness between her thighs and pressed her legs together. [с. 27]	вилучено [с. 122]	вилучено [с. 21]	Вона все ще відчувала липку мокрість між ногами і звела їх докупи. [с. 28]
14.	The sallow-faced undertaker [с. 27]	блідий власник похоронного закладу [с. 122]	так само [с. 21]	так само [с. 28]
15.	...poked their noses up your very asshole... [с. 31]	...стромляли ніс трохи не між твої сідниці... [с. 125]	так само [с. 25]	так само [с. 32]
16.	If the makeup man does a good job on her face, she lets him bang her. If the cameraman made her look extra good, she brings him into her dressing room and gives him a screw. [с. 34]	Якщо гример добре попрацював над її лицем, вона лягає з ним у ліжко. Якщо завдяки майстерності кінооператора вона здається ще вродливішою, вона кличе його до своєї вбиральні й віддається йому. [с. 127]	так само [с. 28]	так само [35–36]
17.	if I come and kiss his ass in the studio commissary... [с. 38]	Якщо Фонтане прийде й поцілує мене в ..., тоді... [с. 130]	так само [с. 31]	Якщо Фонтане прийде й поцілує мене в зад... [с. 39]

№	Оригінал [49]	1973–4 [38]	1991 [42]	2017 [43]
18.	Maybe one of my grandmothers in Russia got raped by a Cossack and I got his blood. [с. 60]	Дехто з моїх предків жив у Росії, то, може, в мені є крапля козацької крові. [с. 145]	Можливо, якусь із моїх прабабусь колись у Росії згвалтував козак, а я успадкував його кров. [с. 52]	Можливо, якусь із моїх прабабусь колись у Росії згвалтував козак, а я успадкував його кров. [с. 63]
19.	He tickled Khartoum's belly and said with sincere admiration, «Look at that cock on him. I should have such a cock.» [с. 60]	Він полоскотав Хартума під черевом. [с. 145]	Він полоскотав Хартума під черевом і сказав із щирим захопленням: — Бачите його гілку? Мені б таку. [с. 52]	Він полоскотав Хартума під черевом і сказав із щирим захопленням: — Бачите його член? Мені б такий. [с. 63]
20.	...and she was the greatest piece of ass I've ever had and I've had them all over the world. She could suck you out like a water pump. [с. 61]	і, до того ж, найжагучіша з усіх, яких я тільки мав, а мав я їх, дай боже, по всьому світу. [с. 147]	і, до того ж, найжагучіша з усіх, яких я тільки мав у ліжку, а мав я їх, дай боже, по всьому світу. [с. 54]	і, до того ж, найжагучіша з усіх, яких я тільки мав у ліжку, а мав я їх, дай боже, по всьому світу. Вона могла висмоктати вас як водяний насос. [с. 65]
21.	Does this man have real balls? [с. 66]	А як Вольц — жеребець чи шкана? [с. 150]	так само [с. 58]	А Вольц — справжній жеребець? [с. 70]
22.	I'll get that Johnny Fontane's balls cut off, do you hear me, you guinea fuck? [с. 68]	А вашого Джонні Фонтане вихолоцу, чуєш, задрипанцю макаронний? [с. 151]	А вашого Джонні Фонтане вихолоцу, чи чуєш ти, падло італійське? [с. 60]	А вашого Джонні Фонтане вихолоцу, чи чуєш ти, падло італійське? [с. 71]
23.	... he became nauseous. His vomit splattered on the thick bear rug. [с. 68]	Його занудило [с. 151]	Його занудило. Він вирвав на розкішний світлий килим. [с. 60]	Він виблював на розкішний світлий килим. [с. 72]
24.	He must still be humping that maid of honor, [с. 70]	І досі волочиться з тією дружкою [с. 152]	так само [с. 62]	так само [с. 74]
25.	She closed her eyes, waiting for him to make love to her and Michael felt an enormous happiness. [с. 78]	Очікуючи, вона заплющила очі, і Майкл відчув себе безмежно щасливим [с. 158]	Очікуючи хвилини кохання, вона заплющила очі, і Майкл відчув себе безмежно щасливим. [с. 69]	Очікуючи хвилини кохання, вона заплющила очі, і Майкл відчув себе безмежно щасливим. [с. 82]

Додаток 2. Цензуровані фрагменти роману «The Sun Also Rises» у перекладі М. Пінчевського та їх виправлення у перекладі В. Морозова

№	Оригінал [48]	1979 [47]	2017 [37]
1.	I could picture it. I have a rotten habit of picturing the <i>bedroom scenes</i> of my friends. [с. 13]	Є в мене погана звичка — уявляти своїх друзів в <i>альковних ситуаціях</i> . [с. 201]	Маю огидну звичку уявляти все, що <i>відбувається у спальнях</i> моїх друзів [27]
2.	I know they are supposed to be amusing, and <i>you should be tolerant</i> , but I wanted to swing on one, any one, anything to shatter that superior, <i>simpering composure</i> . [с. 20]	Я знав, що їх заведено не сприймати всерйоз, що <i>треба виявляти поблажливість</i> , але мені так і кортіло зацідити котромусь у зуби, однаково, котрому, аби лише збити з них оту манірну пиху. [с. 206]	Я знаю, що це в них такі розваги, і <i>треба до цього ставитися толерантно</i> , але мені хотілося врізти комусь по морді, будь-кому з них, аби тільки збити з них оту зверхню, манірну самовпевненість. [с. 34]
3.	«I wasn't cross,» I said. «I just thought perhaps I was going to <i>throw up</i> ». [с. 21]	Я не гніваюся, — сказав я. — Просто мене <i>занудило</i> . [с. 207]	Та я не сердився, — пояснив я. — Просто подумав, що зараз <i>виблюю</i> . [с. 36]
7.	Listen. You're a hell of a good guy, and I'm fonder of you than anybody on earth. I couldn't tell you that in New York. It'd mean I was a <i>faggot</i> . That was what the Civil War was about. Abraham Lincoln was a <i>faggot</i> . He was in love with General Grant. [с. 119]	Послухай. Ти не хлопець, а справжнє чудо, і я нікого в світі не люблю так, як тебе. В Нью-Йорку я не міг би тобі такого сказати. Там мене зразу записали б у <i>гомосексуалісти</i> . Ти знаєш, чому вибухла Громадянська війна? Тому, що Авраам Лінкольн був <i>гомосексуаліст</i> . Він був закоханий у Гранта. [с. 270].	Послухай. Ти до біса добрий хлопець, і я тебе люблю більше за будь-кого в світі. В Нью-Йорку я б цього тобі сказати не міг. Бо всі б тоді вважали мене <i>педиком</i> . А з цього ж і Громадянська війна почалася. Бо Авраам Лінкольн був <i>педиком</i> . Закоханим у генерала Гранта. [с. 137]
8.	You came down to San Sebastian where you weren't wanted, and followed Brett around like a <i>bloody steer</i> . [с. 147]	Ви приїхали до Сан-Себастьяна, куди вас ніхто не запрошував, і волочитеся за Брет, мов той <i>нещасний</i> віл. [с. 288]	Ти приперся в Сан-Себастьян, куди тебе ніхто не запрошував, і волочився за Брет, як <i>чортів кастрований</i> віл. [с. 165]
9.	<i>Go to hell</i> , Mike. [с. 147]	Ідіть ви <i>знаєте куди!</i> .. [с. 288]	<i>Іди до біса</i> , Майку. [с. 165]
10.	« <i>Tell him that bulls have no balls</i> ,» Mike shouted. He was drunk. [с. 181]	— <i>Скажи йому, що в бика нема нічого, окрім пупка!</i> — крикнув Майкл. Він був п'яний. [с. 311]	— <i>Скажи їм, що їхні бики без яєць</i> , — заволав Майк. Він був уже п'яний. [с. 200]
11.	« <i>Tell him bulls have no balls!</i> » Mike shouted, very drunk, from the other end of the table. [с. 182]	— <i>Скажи йому, що в бика нема нічого, окрім пупка!</i> — загорлав Майкл, зовсім	— <i>Скажи йому, що бики без яєць!</i> — проревів з другого кінця столу

№	Оригінал [48]	1979 [47]	2017 [37]
		п'яний, з іншого кінця столу. [с. 311]	п'яний як чіп Майк. [с. 201]
12.	I don't say it's right. It is right though for me. God knows, I've never felt such a <i>bitch</i> . [с. 191]	Бог свідок, я ще ніколи не почувала себе такою <i>поганню</i> . [с. 317]	Бог мені свідок, я ще ніколи не почувала себе такою <i>стервою</i> . [с. 210]
13.	It was uncomfortable and his legs were <i>spraddled</i> and his body was very sore. [с. 230]	Йому було незручно — ноги <i>без опори</i> , а все тіло побите. [с. 343]	Йому було незручно, ноги в нього були <i>розкарячені</i> , а все тіло страшенно боліло. [с. 249]

Додаток 3. Приклади цензурованих фрагментів роману «The Catcher in the Rye» Дж. Д. Селінджера у перекладі О. Логвиненка, видання 1984, 2012 та 2016 рр.

№	Оригінал [50]	1984 р. [46]	2012 р. [45]	2016 р. [44]
1.	The Catcher in the Rye [назва]	Над прірвою у житті [назва]	Ловець у житті [назва]	Ловець у житті [назва]
2.	what my <i>lousy</i> childhood was like [с. 3]	як минало моє <i>безголове</i> дитинство [с. 4]	так само [с. 3]	так само [с. 7]
3.	and all that David Copperfield kind of <i>crap</i> , but I don't feel like going into it, if you want to know the truth. [с. 3]	одне слово, всю оту <i>муру</i> в дусі Девіда Копперфілда. Та як хочете знати правду, я не маю охоти закопуватись у той мотлох. [с. 4]	так само [с. 3]	так само [с. 7]
4.	"Since 1888 we have been molding boys into <i>splendid, clear-thinking</i> young men." [с. 4]	«З 1888 року ми ліпимо з хлопців <i>сміливих, відважних</i> юнаків» [с. 5]	так само [с. 5]	так само [с. 8]
5.	I like to be somewhere at least where you can see a few girls around once in a while, even if they're only scratching their arms or <i>blowing their noses</i> or even just giggling or something [с. 5]	А я люблю бувати там, де бодай вряди-годи з'являються дівчата, хай навіть вони просто собі стовбичать, чухаються та <i>шморгають носами</i> чи хихотять. [с. 5]	так само [с. 6]	так само [с. 9]
6.	but she wasn't exactly the type	Тільки ж вона не з тих, у кого можна	так само [с. 6]	так само [с. 9]

№	Оригінал [50]	1984 р. [46]	2012 р. [45]	2016 р. [44]
	that <i>drove you mad with desire</i> . [с. 5]	<i>вкленатися по самі вуха</i> . [с. 5]		
7.	Partly because I have <i>lousy</i> vocabulary [с. 13]	Річ у тім, що запас слів у мене, як у <i>малої дитини</i> . [с. 10]	так само [с. 15]	так само [с. 17]
	He started handling my exam paper like it was a <i>turd</i> or something. [с. 15]	Спенсер узяв мою екзаменаційну так, ніби то був не аркуш паперу, а <i>коров'ячий корж</i> чи бозна-що. [с. 12]	так само [с. 18]	так само [с. 20]
8.	I had to sit there and listen to that <i>crap</i> . [с. 16]	Я мусив сидіти камінчиком і слухати всю оту <i>муру</i> . [с. 13]	так само [с. 19]	так само [с. 20]
9.	then all of a sudden this guy sitting in the row in front of me, Edgar Marsalla, laid this terrific <i>fart</i> . [с. 23]	коли раптом Едгар Марсалла, - цей сидів якраз поперед мене, - як <i>бабахне</i> на всю каплицю! [с. 17]	коли раптом Едгар Марсалла, - цей сидів якраз поперед мене, - як <i>пердне</i> на всю каплицю! [с. 27]	коли раптом Едгар Марсалла, - цей сидів якраз поперед мене, - як <i>пердоне</i> на всю каплицю! [с. 27]
10.	«What the helly a reading?» he said. « <i>Goddam</i> book.» [с. 28]	— Що це ти в біса читаєш? — питає. — <i>Не бачиш?</i> Книжку. [с. 20]	так само [с. 33]	так само [с. 32]
11.	He'd even pick up your <i>jock strap</i> or something. [с. 29]	Що побачить, те й згребе в руки - <i>пояс від штанів</i> , що завгодно. [с. 21]	так само [с. 35]	так само [с. 33]
12.	I spilled some <i>crap</i> all over my gray flannel. [с. 34]	Бо я облив свою сіру якоюсь <i>гідотою</i> . [с. 24]	так само [с. 40]	так само [с. 37]
13.	I'll <i>be up the creek</i> if I don't get the goddam thing in by Monday, the reason I ask. [с. 37]	Бо мені буде не з <i>медом</i> , якщо в понеділок не здам отого проклятого твору. Того ж я й прошу. [с. 26]	так само [с. 44]	так само [с. 39]
14.	«Who's your date?» I asked him. «Fitzgerald?» «Hell, no! I told ya. I'm through with <i>that pig</i> » [с. 39]	— А з ким у тебе рандеву? — питаю. — З Фітцджеральд? — Ти що, здурів? Я ж тобі казав: я зав'язав з тою <i>поторочою</i> . [с. 27]	так само [с. 47]	так само [с. 42]
15.	No. It was supposed to be, but the arrangements got all <i>screwed up</i> . [с. 40]	Та ні. Спершу домовився був із нею, але <i>нічого не вийшло</i> . [с. 28]	так само [с. 48]	так само [с. 42]

№	Оригінал [50]	1984 р. [46]	2012 р. [45]	2016 р. [44]
16.	Stradlater was a <i>very sexy bastard</i> . [с. 42]	Цей паскуда Стедлейтер <i>жахливий розпусник</i> [с. 30]	так само [с. 51]	так само [с. 44]
17.	That didn't interest Stradlater, though. Only <i>very sexy stuff</i> interested him. [с. 42]	Та це його не цікавило. Стредлейтера <i>тільки всяке таке паскудство цікавило</i> . [с. 30]	так само [с. 51]	так само [с. 45]
18.	...we'd take a bus into Agerstown and have a <i>hamburger</i> and maybe see a <i>lousy movie</i> [с. 47]	...надумали гайнути автобусом до Егерстауна — з'їсти по <i>біфштексу</i> , а може, й подивитись який-небудь <i>зачуханий</i> фільм. [с. 32]	так само [с. 56]	так само [с. 48–49]
20.	All he did was keep talking in this very monotonous voice about some babe he was supposed to have had <i>sexual intercourse</i> with the summer before. [с. 48–49]	Розлігся й усе торочить, торочить своїм занудним голосом про якесь дівчисько, що з ним нібито <i>тягався</i> минулого літа. [с. 33]	так само [с. 58]	так само [с. 50]
21.	One day he was <i>giving it to her</i> in his cousin's Buick, the next minute he'd be giving it to her under some boardwalk. [с. 49]	То він, мовляв, <i>робив це з нею</i> в кузеновому б'юїку, а то вже під якимсь помостом на пляжі. [с. 33]	так само [с. 58] + лапки («б'юїку»)	так само [с. 50]
22.	And they were not just shooting the crap. They meant it. [с. 50]	вилучено [с. 34]	вилучено [с. 59]	вилучено [с. 51]
24.	You had to feel a little sorry for the crazy <i>sonuvabitch</i> . [с. 51]	Навіть трохи шкода <i>каналію</i> [с. 35]	так само [с. 61]	так само [с. 52]
25.	You always do everything <i>backasswards</i> . [с. 53]	У тебе все виходить <i>догори дригом!</i> [с. 36]	так само [с. 64]	так само [с. 54]
26.	«What'd you do?» I said. « <i>Give her the time</i> in Ed Banky's goddam car?» [с. 56]	— Що ж ви робили в тій бісовій машині? — питаю далі. — Ти її що — <i>той?</i> .. [с. 38]	так само [с. 67]	так само [с. 57]

№	Оригінал [50]	1984 р. [46]	2012 р. [45]	2016 р. [44]
27.	I told him he didn't even care if a girl kept all her kings in the back row... [с. 57]	А сам, мовляв, навіть не спитав, чи дівчина й досі виставляє в останньому ряду дамки. Тобі, кажу, взагалі на все <i>нас</i> ... [с. 39]	так само [с. 68]	так само [с. 58]
28.	I told him to stop off on the way to the can and give Mrs. Schmidt the time. [с. 59]	А по дорозі в умивалку, — кажу, — <i>заскоч до місіс Шмідт і зроби своє діло.</i> [с. 40]	так само [с. 70]	так само [с. 59]
29.	I don't mean I'm oversexed or anything like that — although I am quite sexy. [с. 70]	Ні, не в тому розумінні, що <i>волочуся за ними</i> і т. ін., хоча вони <i>справді мене приваблюють.</i> [с. 47]	так само [с. 83]	так само [с. 70]
30.	She had a lot of charm. She had quite a lot of sex appeal, too, if you really want to know. [с. 73]	У ній було стільки шарму! <i>І жіночої привабливості,</i> якщо вже хочете знати правду. [с. 48]	так само [с. 86]	так само [с. 72]
31.	If you want to know the truth, I'm a virgin. [с. 120]	Якщо вже хочете знати правду, то я ще й <i>жінки не знав.</i> [с. 77]	так само [с. 141]	так само [с. 116]
32.	He had this big chateau and all on the Riviera, in Europe, and all he did in his spare time was beat women off with a club [с. 121]	Він ще мав такий здоровенний замок на Рів'єрі, в Європі, і весь вільний час згаював тим, що <i>лупцював дубцем жінок.</i> [с. 78]	так само [с. 142]	так само [с. 117]